

Lessen uit de Parijse Commune

Communistenbond "Spartacus" - Amsterdam

Woord vooraf

De volgende bladzijden bevatten drie beschouwingen, die als afzonderlijke artikelen verschenen in het weekblad "Spartacus" van 21 maart, 4 april en 18 april 1953, alle drie handelende over de Parijse Commune van 1871. Zij zijn hier, als drie hoofdstukken gebundeld onder een gezamenlijke titel, nadat zij hier en daar een geringe uitbreiding hadden ondergaan.

De titel van deze brochure spreekt voor zichzelf en legt er, menen wij, voldoende de nadruk op dat zij allesbehalve een zelfs maar "beknopte" geschiedenis der Commune wil zijn. En toch is het vooral de behoefte aan literatuur over de geschiedenis der arbeidersbeweging, die onder de hedendaagse proletarische jeugd bestaat, die ons tot de uitgave van dit geschrift heeft bewogen.

Amsterdam, 1 mei 1953

Communistenbond "Spartacus"

WOORD VOORAF	1
DE COMMUNE VAN PARIJS EN HET PROLETARIAAT	2
KARL MARX EN DE PARIJSE COMMUNE VAN 1871	6
DE PARIJSE COMMUNE EN DE COMMUNARDS	10

De Commune van Parijs en het proletariaat

Op achttien maart 1871 begon in het door Duitse troepen belegerde Parijs een revolutie, die in de geschiedenis bekend is geworden onder de naam van "De Commune". Zeventig dagen later, op de 28e Mei van hetzelfde jaar, was zij — na een reeks van barricadegevechten op tal van plaatsen in de Franse hoofdstad — in bloed gesmoord door een dodelijk geschrokken reactie. Wederom twee dagen daarna, op 30 mei 1871, publiceerde de Algemene Raad van de in 1864 gestichte Internationale Arbeiders Associatie een door Karl vervaardigd vlugschrift, waarin de betekenis der Commune werd uiteengezet. Dit boekje, dat de titel van "De burgeroorlog in Frankrijk" droeg, besloot met de uitspraak dat: "het Parijs van de arbeiders met zijn Commune eeuwig zal worden herdacht als de roemrijke voorbode ener nieuwe maatschappij".

Het waren profetische woorden, waarmee Marx, vers onder de indruk der gebeurtenissen, zijn beschouwingen over de Parijse Commune eindigde. Immers, ieder jaar, tot op huidige dag toe, hebben arbeiders uit Parijs en uit de Parijse voorsteden zich op de 18e maart naar het kerkhof "Père Lachaise" begeven, om de zich aldaar bevindende graven der Commune-strijders te bedelven onder rode bloemen. En overal ter wereld, van de Japanse textielfabrieken tot aan de Californische mijnen toe, heeft het proletariaat van stonde af aan de Commune van 1871 als zijn eigen zaak beschouwd.

De verklaring hiervoor, de verklaring voor het feit, dat inderdaad "de martelaren der Commune in het grote hart van de arbeidersklasse zijn gesloten", zoals Marx in "De burgeroorlog in Frankrijk" had geschreven, kan men al vinden in ditzelfde door de 1ste Internationale uitgegeven stuk.

Van de Commune wordt daar gezegd dat haar geheim hierin bestond, dat zij werkelijk en in wezen "een regering van de arbeidersklasse" was, "het resultaat van de strijd der producerende tegen, de uitbuitende klasse, de eindelijk ontdekte politieke vorm, waarin de economische bevrijding van de arbeid, zich voltrekken kon". Deze karakterisering van Marx, waarmee wij ons nog nader zullen bezighouden, is — op zichzelf al, menen wij — voldoende reden voor alle arbeiders om zich in de Parijse Commune te verdiepen.

Wanneer wij daartoe met dit geschrift een uiterst bescheiden bijdrage willen leveren, dan zien wij ons genoodzaakt allereerst ons enkele ogenblikken bezig te houden met twee politieke stromingen, die beiden, ieder op eigen wijze, getracht hebben of nog trachten, de Commune voor hun speciale doeleinden te misbruiken, het *bolsjewisme* en de *sociaaldemocratie*.

Het is de bolsjewiek *Trotsky* geweest, die — in navolging van de Russische socialist *Lavrow* — de Parijse Commune begroet heeft als "de vage morgenschemering van de eerste proletarische republiek". Het lijdt geen enkele twijfel, dat hij, *Trotsky*, de als resultaat van de Russische Oktober-omwenteling tot stand gekomen, zogenaamde "Sovjetunie" als de *tweede* "proletarische republiek" heeft beschouwd en dat hij dus met deze woorden

uit zijn boekje "Terrorisme en Communisme" te kennen heeft willen geven, dat de revolutie van 1917 met die, welke zich in maart 1871 in Parijs voltrok, in alle opzichten viel te vergelijken.

Maar juist tot het trekken van een dergelijke parallel zijn de bolsjewisten in geen enkel opzicht gerechtigd. De Commune toch, heeft in de betrekkelijk korte tijd van haar bestaan een reeks van maatregelen genomen — en door Marx worden zij in het genoemde vlugschrift van zijn hand met instemming opgesomd — met behulp waarvan zij in de plaats der oude staatsmachinerie een geheel andere organisatie van het maatschappelijk leven stelde, waarin de macht *bij de producenten zelf* berustte en die *géén staat* meer was in wat voor vorm dan ook. In de Russische revolutie daarentegen is voor de oude staatsmachine volstrekt geen nieuwe maatschappelijke organisatie in de plaats gekomen, maar is een poging ondernomen de (half burgerlijke, half feodale) staat om te zetten in wat Lenin c.s. de "proletarische staat" noemden, een poging in één woord, de aanwezige staatsmachine te gebruiken voor de doeleinden van de proletarische voorhoede, voor de doeleinden van de bolsjewistische partij.

Vormde de Commune zich de door algemeen stemrecht in de verschillende wijken van Parijs gekozen stadsraden, waren haar leden direct verantwoording schuldig aan de arbeidende klasse en konden zij te allen tijde door hun proletarische kiezers worden afgezet, in "Sovjet"-Rusland werden de op soortgelijke wijze tot stand gekomen Arbeidersraden door de bolsjewistische partij van iedere politieke invloed beroofd. Er was geen sprake van, dat — als resultaat van de Oktoberrevolutie — de bolsjewisten verantwoording schuldig waren aan de arbeiders. Omgekeerd: de Russische arbeidersklasse werd door de bolsjewistische partij beheerst en bezat *nóch* enige macht, *nóch* was zij — wat slechts een ander aspect is van dezelfde realiteit — bevrijd uit de loonslavernij. De Parijse Commune echter, ruimde niet alleen — gelijk in Rusland gebeurde — een *bepaalde* vorm van klasseheerschappij uit de weg, doch de klassenheerschappij *zelf*. Dit nu is juist de reden, dat zij voor het internationale proletariaat zulk een buitengewoon grote betekenis heeft. Aan de arbeiders van alle landen heeft zij laten zien, wat de proletarische revolutie, terwijl de Russische omwenteling er een voorbeeld van vormt, wat de proletarische revolutie *niet* is.

Marx is uiteraard niet in staat geweest de praktijk van de bolsjewistische omwenteling aan de ervaringen der Parijse Commune te toetsen. Toch heeft de revolutie van 1871 ook hem in staat gesteld een duidelijke uitspraak te doen over de wijze, waarop de bevrijding van de arbeidersklasse zich wel, en die, waarop zij zich niet voltrekken kon. Aldus handelende, heeft hij in feite (en strikt genomen voor de tweede maal) kritiek uitgeoefend op een opvatting, die verkondigd was door niemand minder dan door hemzelf in het "Communistisch Manifest".

Daar toch had hij als het program van de arbeidersrevolutie ontwikkeld: de *verovering* van de staat door het proletariaat. Maar in het aan de Parijse Commune gewijde geschrift zegt hij: "De arbeidersklasse kan de aanwezige staatsmachine niet eenvoudig in bezit

nemen en deze voor haar eigen doeleinden in beweging zetten". En in een brief aan zijn vriend *Kugelman* in Hannover, verzonden op 12 april 1871, een tijdstip dus, waarop de Commune nog de macht bezat in Parijs, verklaarde hij: "Als je het laatste hoofdstuk van mijn "Achttiende Brumaire" (een geschrift van Marx uit 1852) naleest, zul je vinden, dat ik daar de verwachting uitspreek, dat men bij een volgende revolutie in Frankrijk niet meer zoals tot dusver de bureaucratisch-militaire machinerie van de ene hand in de in de andere zal doen overgaan, maar een poging zal doen om haar te breken en dat is de voorwaarde voor elke werkelijke volksrevolutie op het vasteland. Die poging wordt ook ondernomen door onze heldhaftige Parijse partijgenoten". Wanneer Friedrich *Engels*, Marx' trouwe vriend, later deze gedachten nog eens uitdrukkelijk benadrukt, spreekt ook hij van "het stukslaan der oude staatsmacht".

De vernietiging van de staat, de schepping van een organisatie, waarin de macht bij de producenten zelf berustte en die geen staat, in wat voor vorm dan ook, meer was, de directe afzetbaarheid der gekozen Commune-leden door de proletarische kiezers, de verantwoordelijkheid der gekozenen ten opzichte van de arbeidersmassa's, dat alles was het, wat volgens Marx haar "geheim", haar *wezen* uitmaakte.

Hoe scherp steekt deze opvatting af bij die der sociaaldemocraten van bijvoorbeeld het slag van wijlen Karl *Kautsky*, de man, die jarenlang als het theoretische hoofd der Duitse en Europese socialisten werd beschouwd. Deze toch is niet alleen volledig op het standpunt van het "Communistisch Manifest" blijven staan, dat men de politieke macht in de burgerlijke staat veroveren moest, maar hij beschouwde ook steeds dit als de belangrijkste les der Commune, dat haar leden gekozen werden door middel van het algemeen stemrecht.

Wat Kautsky en zijn sociaaldemocratische geestverwanten daar — hoe ongelooflijk dit ook schijnen mag — mee zochten te bewijzen, was, dat datgene wat Marx als een werkelijke macht van de arbeidersklasse had beschouwd, in het eerste kwart van de 19e eeuw al verwezenlijkt werd binnen de kapitalistische maatschappij en bijvoorbeeld in een land als Nederland zo in het midden van de dertiger jaren (toen Kautsky deze mening van hem haar definitieve vorm had gegeven) al bijna twintig jaar bestond.

Wat de heren sociaaldemocraten daarbij vergaten was deze "kleinigheid", dat op het tijdstip, waarop in Parijs de verkiezing voor de Commune werd gehouden, zowat alle burgerlijke elementen de stad hadden verlaten, zodat men daarom het algemene kiesrecht der Commune geenszins op een lijn mag stellen met dat van de kapitalistische klassenmaatschappij, waar trouwens de zogenaamde "democratie" niets anders is dan de dictatuur van de bourgeoisie. Wat de sociaaldemocraten voorts verzwegen — of over het hoofd zagen zo men wil — was dat Marx zo weinig op had met de parlementaire democratie, waar zij bij zweren, dat hij nadrukkelijk en met instemming vaststelde, dat de Commune "*géén parlementair*, doch een *arbeidend* lichaam wilde zijn".

Als de Fransman C. Talès in een alleraardigst boekje over de Commune¹ er over komt te spreken, hoe alle wat burgerlijk voelde en burgerlijk dacht zijn heil gezocht had in de vlucht, laat hij kort daarop deze woorden volgen dat er nooit tevoren een revolutie was geweest, die de oude staatsmachine had beschadigd. De zin komt bij hem voor in een passage, waarin hij aantoonst, dat die van 1871 dit onvermijdelijk wél moest doen, omdat zij eenvoudig voor de noodzaak was geplaatst "ten onder te gaan of iets nieuws te scheppen".

De Parijse Commune van 1871 hééft inderdaad iets nieuws geschapen. En — belangrijk feit, hetwelk na datgene wat Karl Marx over deze eerste proletarische revolutie heeft opgemerkt, onmiddellijk moet worden vastgesteld — zij heeft dit gedaan, zonder dat er een vastberaden partij was, die van tevoren haar program had ontvouwd, of die aan de spits van de massa's marcheerde. Talès schildert in zijn al genoemde boekje juist uitvoerig het volkomen ontbreken van een dergelijke partij en bewijst daarmee, dat in Parijs destijds de proletarische massa zelf in haar Commune haar revolutionaire wil een politieke vorm heeft gegeven. Daarmee heeft het proletariaat van toen een hoogst betekenisvolle les aan het hele proletariaat van nu gegeven en laten zien welke verborgen proletariaat van nu gegeven en laten zien, wélke verborgen krachten er wel sluimeren in de door het kapitalisme onder drukte klasse.

Heden ten dage nog zijn er in de arbeidersbeweging stromingen genoeg die moeite hebben, deze les van de Parijse Commune te verstaan. Is het wonder, dat de heersende klassen van die dagen, van eigen macht en kunnen rotsvast overtuigd, geen enkel vertrouwen had in de vermogens van de arbeiders en met superieure glimlach afwachtte tot hun revolutionaire pogingen schipbreuk zouden leiden? "Ik geloofde niet", zo heeft een der Franse bourgeois uit die dagen, Jules Favre, gezegd, "ik geloofde niet, dat de Parijse opstandelingen in staat zouden zijn hun bootje te sturen". Maar in de maanden maart en april van 1871 is het "ongelooflijke" toch waar gebleken. Naast alle belangrijke politieke en sociale lessen die de Commune ons nog altijd te bieden heeft, is dat misschien het meest bemoedigende voor de arbeiders van heden.

¹ C. Talès, "La Commune de 1871", Parijs, 1921.

Karl Marx en de Parijse Commune van 1871

Twee dagen nadat de Franse bourgeoisie op bloedige wijze een einde maakte aan de Parijse Commune van 1871, voltooide — zoals wij in het vorige hoofdstuk hebben gezien — Karl Marx in Londen het geschrift waarmee vervolgens de Internationale Arbeiders Associatie zich tot het proletariaat van de gehele wereld wendde. Er bestaan over dit boekje (Karl Marx, "De burgeroorlog in Frankrijk"), en dus over de verhouding, waarin Karl Marx tot de eerste proletarische revolutie heeft gestaan, tal van misverstanden, die tot heden toe, zéér moeilijk uit te roeien zijn gebleken.

Wat hun kern betreft komen zij allemaal hierop neer, dat de Commune van Parijs zich ten opzichte van de staat een Proudhonistisch standpunt zou hebben eigen gemaakt, dat van het standpunt van Marx volledig afweek. Toen Marx voor de 1ste Internationale het Adres over de burgeroorlog in Frankrijk samenstelde, verzweeg hij, zo meent men, al zijn theoretische en tactische verschillen met de mannen der Commune. Hij keurde haar goed van het begin tot het einde, hij keurde ook haar pogingen goed tot directe ontbinding van de gecentraliseerde staat. Voor de arbeiders van alle landen schilderde hij haar als lichtend voorbeeld af. En aldus doen — ziedaar nog steeds de dwaling, waarmee wij ons hier bezig houden — verloochende hij zijn eigen zienswijze.

Dit alles is een volkomen verkeerde mening. Zij is zelfs verkeerd in tweeërlei opzicht. In de eerste plaats is zij gebaseerd op een foutieve beoordeling van de Commune. In de tweede plaats construeert zij, tussen datgene wat Karl Marx over de revolutie van 1871 heeft geschreven en datgene wat hij over haar dacht, een tegenstelling, die in werkelijkheid niet heeft bestaan.

Inmiddels is deze onjuiste opvatting helaas wijd verbreid. Men komt haar niet alleen tegen bij Proudhonisten of hun naaste geestverwanten, maar ook bij een historicus van beroep als prof. Arthur Rosenberg, die eens tot de 3e Internationale heeft behoord, maar later met haar heeft gebroken.

In zijn in 1938 verschenen boek "Democratie en socialisme" verkondigt deze Rosenberg over de Commune van Parijs en Karl Marx al de dwalingen, die wij hierboven hebben opgesomd. Hij drukt zich zelfs bijzonder kras uit en beweert, dat Marx met zijn geschrift over de burgeroorlog in Frankrijk de Commune *voor zich* annexeerde. Hij noemt dit: "theoretisch een gedeeltelijke terugtocht van het Marxisme voor het Proudhonisme". En hij voegt daaraan nog toe, dat "het theoretisch gelijk voor Marx altijd onbelangrijk was, vergeleken met de grote taken der beweging"

Meestal zijn de misverstanden over de verhouding, waarin Marx tot de Commune stond, een gevolg daarvan, dat men niet begrepen heeft, dat hij, over deze omwenteling schrijvende, tegelijkertijd enkele vroegere opvattingen van zichzelf aan kritiek heeft onderworpen, zoals wij reeds in het eerste hoofdstuk vaststelden. Bij Rosenberg ligt het geval iets anders. De zelfkritiek van Marx, als men het zo mag noemen, is hem niet ontgaan, doch

hij neemt haar niet ernstig. Praktisch maakt dat maar weinig verschil uit, maar wij hebben Rosenberg met opzet genoemd, omdat wij ons juist met zijn zienswijze in het bijzonder hier willen bezighouden. Wij zijn namelijk van mening, dat een kritiek op Rosenbergs beweringen de geschiktste vorm is om de *werkelijke* verhouding van Karl Marx tot de Parijse Commune duidelijk te maken.

Volgens *Arthur Rosenberg* dus, zou Marx zijn eigenlijke opvatting over de Commune verheimelijkt hebben "ter wille van de toekomst der beweging". Wat hij hierbij over het hoofd ziet is, dat Marx niet alleen in zijn boekje over de Commune, maar al veel eerder, in werken als "De klassenstrijd in Frankrijk" (1849), "De 18e Brumaire van Louis Bonaparte" (1852) en in de inleiding van zijn "Kritiek op de staathuishoudkunde" (1859),² zijn vroegere meningen had verbeterd en herzien. En — belangrijk feit in dit verband — al die herzieningen gaan in dezelfde richting als zijn latere kritiek van 1871.

Rosenberg negeert de vroegere (zelf)kritiek, blijkbaar omdat hij de zelfkritiek van 1871 niet ernstig opvat, omdat — volgens hem — Marx toen over zijn werkelijk standpunt zweeg. Hoe komt hij er echter bij, dat Marx in werkelijkheid anders over de Commune oordeelde dan hij in zijn geschrift over haar uiteenzette? Het antwoord, dat Rosenberg geeft is, dat Marx "een gecentraliseerde regering in de geest van Robespierre"³ noodzakelijk achtte. Dit was echter het standpunt, dat Marx in 1848 innam toen hij het "Communistisch Manifest" schreef en dat hij sindsdien wijzigde. Rosenberg neemt van deze wijziging geen notitie en komt zodoende tot de opvatting, dat Marx' standpunt ten opzichte van de staat afweek van dat der Communards.

Dit is niet het enige dat tegen Rosenbergs zienswijze is aan te voeren. Wanneer men, zoals hij, de uitspraak van Marx in het geschrift over de Commune, dat "de arbeidersklasse de aanwezige staatsmachine niet eenvoudig in bezit kan nemen en voor haar eigen doeleinden in beweging kan zetten" *niet* als Marx' werkelijke standpunt beschouwt, hoe kan men het dan verklaren, dat hij zich in een brief aan dr. *Kugelman* in gelijke trant heeft uitgelaten? Deze brief was niet bestemd voor de openbaarheid. Er was geen enkele aanleiding om ook hierin een blad voor de mond te nemen. Temeer niet, omdat dr. Kugelman behoorde tot Marx' intiemste vrienden, met wie hij al jarenlang in briefwisseling stond. Daarom juist vormt deze brief er een bewijs voor, dat Marx, toen hij over de revolutie van 1871 schreef, wel degelijk precies zijn gedachten vertolkte.

Hoe Marx over de Commune oordeelde, vindt men, behalve in zijn geschrift voor de Internationale, in brieven aan de Commune-strijders *Fränkel* en *Varlin* en aan prof. *Beesly* en de reeds genoemde dr. Kugelman, waarin hij ook zijn kritiek op de Commune precies heeft geformuleerd. Dat, wat er volgens Rosenberg de kern van zou hebben uitgemaakt, de opvatting namelijk, dat het noodzakelijk zou zijn geweest "een gecentraliseerde

² Tegenwoordig bekend als [Voorwoord tot de Bijdrage tot de kritiek op de politieke economie](#); noot van F.C..

³ Robespierre: leider van de radicale vleugel der bourgeoisie in de grote Franse revolutie van 1789-1795.

regering in de geest: van Robespierre te vestigen", zal men er tevergeefs in zoeken. Wat Marx de fouten der Commune noemt, is het: volgende:

Ten eerste — zegt hij — had men direct naar Versailles moeten marcheren, waar zich het hoofdkwartier bevond van de reactie, die plannen smeedde de revolutie met militair geweld te onderdrukken. Had men dit gedaan — op een tijdstip dat de bourgeoisie haar krachten nog verzamelen moest — dan had men gewonnen spel gehad, ten minste had men voorkomen, zoals inderdaad geschiedde, dat generaal *Galifet* in mei zijn troepen tegen de Commune in het geweer bracht. Het juiste moment werd door de revolutionaire arbeiders verzuimd uit gewetensbezwaren. Men wilde de burgeroorlog niet beginnen. Alsof, schreef Marx, de burgeroorlog: niet reeds door de burgerlijke politicus *Thiers* begonnen was. En Marx doelde daarbij op de omstandigheid, dat Thiers op maart 1871 een poging ondernam het gistende Parijs van zijn kanonnen te beroven, welke militaire manoeuvre juist de directe aanleiding tot de opstand werd.

Het tweede bezwaar van Marx is dit, dat het Centrale Comité, dat op de eerste dag van de omwenteling provisorisch (voorlopig) de macht in handen nam, die macht te vroeg weer overdroeg en plaats maakte voor de Commune. Een bezwaar dat, naar indirect uit zijn uiteenzettingen blijkt, door Talès wordt gedeeld.

In de derde plaats meende Marx — en voor de juistheid van zijn zienswijze vindt men wederom tal van bewijzen bij geschiedschrijvers der Commune als Talès en Lissagaray — dat het revolutionaire Parijs te veel tijd verkwistte met kleinigheden.

Men zou eventueel het tweede bezwaar van Marx (dat het Centrale Comité zijn macht te vroeg uit handen gaf) als een bevestiging van Rosenbergs zienswijze kunnen beschouwen. Maar dan toch alleen, wanneer men Marx' woorden bijzonder veel geweld aandoet, Want men vergete een ding niet: toen Marx in een brief aan prof. *Beesly*, gedateerd 12 juni 1871, dus na de val van de Commune geschreven, nog eens enkele fouten der Parijse arbeiders onder de loep nam, schreef hij onder meer, dat hij de Commune militaire adviezen over de verdediging van de stadswijk *Montmartre* had gegeven, maar repte hij met geen woord over "een regering in de geest van Robespierre". Dat zou hij stellig wél gedaan hebben als die kwestie voor hem de betekenis had gehad, die Rosenberg ten onrechte veronderstelt.

Wat te denken van Rosenbergs woorden dat Marx het altijd onbelangrijk vond of hij theoretisch gelijk had, als de grote taken van de revolutionaire beweging op het spel stonden? Het is betrekkelijk gemakkelijk deze mening te weerleggen, omdat zulks al geschied is... door Rosenberg zelf, op een andere plaats in hetzelfde boek "Demokratie und Sozialismus", waaraan wij dit alles hebben ontleend. In een hoofdstuk namelijk, dat gewijd is aan de meningsverschillen tussen de democratische ballingen in de tien jaren die volgden op de nederlaag van de revolutie van 1848, schildert Rosenberg ons, hoe het enige tijd vorderde voordat in de emigrantencлубs in Londen het inzicht was doorgedrongen, dat de Jacobijnse democratie (waarnaar men in 1848 streefde) had afgedaan. Marx en

Engels, voor wie dit terstond duidelijk was, bleven roependen in de woestijn. De meeste uitgewekenen wilden aan de nederlaag der revolutie eenvoudig niet geloven. Zij leefden van de illusie, dat men de strijd zou kunnen voortzetten, waar hij in 1848 was blijven steken en zij lieten Marx en Engels in hun hemd staan. Alle verbindingen met democratische of revolutionaire bewegingen gingen voor hen verloren.

"Deze situatie van het jaar 1851", zo drukt Rosenberg zich uit, "was politiek het dieptepunt in de loopbaan van Marx en Engels en in hun betrekking tot de arbeidersklasse. (...) Wat de zaak zelf betreft bleven Marx en Engels echter volkomen onbewogen. Zij deden niet de geringste concessie, noch in hun theorie, noch in hun persoonlijke verbindingen. (...) Marx zette zijn wetenschappelijke arbeid voort, vast ervan overtuigd, dat de toekomst hem zou behoren (...)" ⁴

Zou Marx werkelijk — en daar komt Rosenbergs zienswijze op neer — ten tijde van de Commune een andere houding hebben aangenomen? In een kwestie, die minstens even, zo niet nóg belangrijker was?

Wat Rosenberg en de Proudhonisten en al diegenen die over Marx' verhouding tot de revolutie van 1871 denken zoals zij, volkomen over het hoofd zien is, dat Marx nimmer een theorie heeft ontwikkeld die aan het kapitalisme voorschreef hoe het zich ontwikkelen moest of die aan de proletarische revolutie bepaalde geboden stelde, zich zó en niet anders te ontplooien. Wat hij onderzocht, dat was de wijze, waarop het kapitalisme zich ontwikkelen *zou* op grond van zijn bewegingswetten. Hij gaf geen maatschappelijke recepten, maar hij trachtte een verklaring te vinden voor de maatschappelijke werkelijkheid en de wijze, waarop zij, door toedoen der maatschappelijke individuen en de klassen, waartoe zij behoren, aan verandering onderhevig was. Vandaar dat hij, tussen haakjes, anders dan Rosenberg beweert, nooit meende, dat de toekomst hém zou behoren, doch steeds van mening was, dat de toekomst behoorde aan het proletariaat. In ieder geval bracht héél zijn standpunt mee, dat hij er nimmer voor terugschrok zijn meningen te herzien als de werkelijkheid zelf hem dat noodzakelijk voorschreef. De Parijse Commune was een van die noodzakelijkheden.

⁴ Rosenberg, "Demokratie und Sozialismus", Amsterdam, 1938, blz. 136.

De Parijse Commune en de Communards

Een van de eerste dingen, die opvallen, wanneer men de geschiedenis van de Parijse Commune bestudeert, is de omstandigheid, dat zij in zo sterke mate het werk is geweest van de massa's zelf. Deze lieten daarmee zien, hoezeer de Internationale Arbeiders Associatie (de 1ste Internationale) het bij het rechte eind had gehad, toen zij zeven jaar vroeger, in 1864, het inzicht formuleerde, dat de bevrijding der arbeidersklasse door de arbeidersklasse *zelf* zou moeten worden veroverd. Overigens natuurlijk zonder dat deze massa's er speciaal op uit waren om dit bewijs te leveren. Zij waren zelfs helemaal niet "ergens op uit" en zo men hen aan de vooravond van die 18e maart, die als het begin van de revolutie wordt beschouwd, ervan beschuldigd had "een omwenteling te willen voltrekken, zoals de geschiedenis nog niet gekend had", dan zouden zij zelf het meest verbaasd zijn geweest.

Het is namelijk merkwaardig — en dat is de tweede grote historische les van de Commune dat er bij de aanvang van de zo schokkende gebeurtenissen van die maand maart 1871, van een revolutionair *bewustzijn* bij de Parijse volksmassa's helemaal geen sprake was.

Natuurlijk is de Commune-opstand, zomin als welke andere revolutie ook, uit de lucht komen vallen. Er was ontevredenheid in Parijs en het giste onder het proletariaat. Op 4 september 1870 al vond er een volksbeweging plaats; de kreet "Leve de Commune" schalde er reeds op 31 oktober van datzelfde jaar en op de 22ste januari 1871. Maar ontevredenheid is nog niet hetzelfde als revolutionaire dadendrang en inzicht in de problemen waarvoor de arbeiders zich zien gesteld.

Als *Talès* de geschiedenis van de Commune beschrijft, zegt hij enerzijds, dat de gedachte aan de "*sociale* republiek" veld won in de maanden, die aan de Commune voorafgingen. Maar anderzijds laat hij zien, dat aan het begin van de omwenteling de "Communards" nog allerm minst revolutionairen waren. "Zij zouden het echter", zo voegt hij hieraan toe, "spoedig worden". Inderdaad! Het zijn de omstandigheden geweest, die de Parijse arbeiders in 1871 tot revolutionair handelen hebben aangezet. Niet omdat zij een revolutionair bewustzijn hadden zijn zij een omwenteling begonnen, doch omgekeerd: toen een omwenteling de enige mogelijkheid bleek om hun problemen op te lossen, revolutioneerden zij tegelijkertijd hun bewustzijn. Toen zij begonnen de omstandigheden te veranderen, veranderden zij daarmee ook zich zelf. Mogen al diegenen dit ter harte nemen, die wel eens twijfel koesteren of, er in de arbeidersklasse wel revolutionaire mogelijkheden schuilen.

De revolutie van 1871, begon, zoals men weet, toen op de 18e maart de reactionaire bourgeois Thiers een poging deed zich met behulp van militairen meester te maken van de zich in Parijs bevindende kanonnen. Toen de Parijzenaars dit beletten, aldus zich verzettende tegen de burgerlijke regering en de Nationale Vergadering (de z.g. "volksvertegenwoordiging") in Versailles, namen zij, door dat feit alleen, hun lot in eigen handen. Het

betekende een volkomen breuk met héél het officiële Frankrijk. Zij zelf hebben het allerminst terstond begrepen. Toen *Varlin*, een der Communards, die door zijn lidmaatschap van de Internationale ook buiten Frankrijks grenzen bekendheid genoot, van de Zwitser *James Guillaume* een brief ontving, waarin de gedachte werd uitgesproken, dat door de gebeurtenissen in Parijs het „uur van een internationale revolutie had geslagen“, antwoordde Varlin, dat van een dergelijke omwenteling geen sprake was. Het is mogelijk, ja zelfs waarschijnlijk, dat Thiers de historische en sociale betekenis der Commune aanvankelijk veel beter begreep dan de Communards. Die betekenis zou zich echter spoedig genoeg aan hun opdringen, omdat:

Ten eerste, het Centraal Comité, dat zich op de 18e maart gevormd had, juist door de breuk met de bourgeoisie de volledige macht in handen moest nemen;

Ten tweede, de op 26 maart gekozen Commune, die de macht van het Centraal Comité overnam, vrijwel geheel uit proletariërs of directe vertegenwoordigers van het proletariaat bestond, die zich bij hun maatregelen en besluiten geheel door het proletarische belang lieten leiden. Zij hadden, naar Talès opmerkt, hun politieke scholing niet op parlementaire vergaderingen, maar op arbeidersbijeenkomsten opgedaan.

Het proletarisch karakter der Commune bleek al uit haar eerste maatregelen. Zij nam een tweetal besluiten over huren en over schulden, die er op waren gericht, de nood te verzachten, waarin — in het door de Duitsers belegerde Parijs — het proletariaat verkeerde. Men begon voorts met de reorganisatie van het hele openbare leven en schafte de burgerlijke discipline af in de Nationale Garde. Deze werd daardoor ontdaan van haar militair karakter. Van een werktuig tot onderdrukking der arbeidersklasse, werd zij aldus een instrument voor de revolutionaire verdediging. Helaas heeft men van dit instrument, dat door een reeks van omstandigheden, ruim voorzien was van wapenen en munitie, onvoldoende gebruik gemaakt. Men verzuimde de burgerlijke kliek in Versailles uiteen te jagen eer zij zich een militair apparaat had kunnen scheppen, sterk, genoeg om de Commune neer te slaan; men verzuimde ook — ondanks herhaalde en dringende waarschuwingen van Marx in Londen, naar wij geen dringende waarschuwing\3n van Marx in Londen, naar wij' gezien hebben — de hoogten van Montmartre te versterken toen het nog tijd was.

Hoezeer echter, in de loop van de omwenteling, het bewustzijn van de Communards zich wijzigde, bleek duidelijk omstreeks half april 1871, toen zij in een manifest verklaarden:

“Parijs werkt en lijdt voor heel Frankrijk en door zijn strijd en zijn offers bereidt het, het geestelijk, moreel, administratief en economisch herstel voor... De Commune-revolutie, die op initiatief van het volk op 18 maart begonnen is, luidt een nieuw tijdperk in”.

De consequenties hieruit werden niet terstond getrokken. Zij moesten zich — net als dit inzicht zelf — eerst stuk voor stuk aan het denken opdringen, zij moesten eerst als geestelijk bezit veroverd worden. Dat vergde tijd, kostbare tijd, waarin de nodige fouten en misslagen werden begaan. Het is niet toevallig, dat van alle werkcommissies, die de Commune instelde, die voor "Arbeid en Handel" verreweg het meest heeft gepresteerd.

Als arbeiders, als mannen van de harde praktijk, hadden de Communards bovenal oog voor de harde praktijk, hadden de Communards bovenal oog voor de praktische details, voor de *bijzondere* problemen, die direct met het dagelijkse leven van hun klasse samenhangen. De nachtarbeid werd afgeschaft, de Bank van Lening werd opgeheven, de onteigening van werkplaatsen werd voorbereid en gedeeltelijk begonnen. Voor de *algemene* problemen, die met het klassekarakter van hun omwenteling ten nauwste samenhangen, brachten de Communards veel minder begrip op, omdat dit soort vraagstukken *in de praktijk* nu eenmaal later dan de praktische kwesties aan de orde komen.

Zo kon het gebeuren, dat men zich liet intimideren door de vice-gouverneur van de Bank van Frankrijk, die de Commune-gedelegeerde *Beslay* had toegevoegd: "De Bank van Frankrijk is het vermogen van het land. Als jullie die aantast is er geen productie meer mogelijk en maak jullie alles bankroet". In plaats van hem te antwoorden, dat de arbeidskracht van het proletariaat de enige bron van rijkdom vormde, in plaats van zelfbewust te verklaren, dat met het einde der kapitalistische productie ook aan de functie van het geld een einde was gekomen, liet de Commune rustig toe, dat het geld van de Franse Bank naar Versailles werd gebracht, waar het gebruikt werd voor het aanwerven van de contrarevolutionaire huurlingen, die tenslotte de ondergang der Commune zouden bewerkstelligen.

Het was de kracht van de Commune, dat zij niet over "grote mannen" beschikte, maar dat de Communards de directe representanten waren van de massa zelf. Het was haar zwakheid, dat deze proletarische massa's — onvermijdelijk gevolg van de toentertijd nog geringe ontwikkeling van het kapitalistische productiesysteem, onvoldoende geschoold waren, nog te weinig revolutionaire rijpheid hadden.

Er zijn aanwijzingen te over om te beweren dat zij deze rijpheid in de revolutie snel aan het verwerven waren. Maar er was de Commune nu eenmaal weinig tijd gelaten. De geschrokken burgerij deed alles om haar te vernietigen, omdat de bourgeoisie — naar een van haar vertegenwoordigers verklaarde — nu eenmaal niet toelaten kon "dat de metselaars de macht uitoefenden." Dat echter de Commune de machtsuitoefening door de eenvoudige metselaars had mogelijk gemaakt en verwezenlijkt, dat blijft, ondanks al haar zwakheden, fouten en misslagen, juist haar onsterfelijke verdienste.

Bron

aaap.be. Transcriptie met lichte verbetering van spelling en taal: F.C. september 2025